

YAQIN SHARQ MAMLAKATLARINIG AYRIM KORXONA VA BANKLARINING SUKUK EMISSİYALARINING TAHLILI

Ahmadjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

"Moliya va moliyaviy texnologiyalar" kafedrası assistenti

email: akhmadjonovabdullokh@gmail.com

ARTICLE INFORMATION

Volume: 1

Issue: 8

DOI: https://doi.org/10.55439/INSURE/vol1_iss8/a12

ABSTRACT

Raqamli iqtisodiyot sharoitida islomiy qimmatli qog'ozlar orqali fond bozorini rivojlantirish va energiya resurslarining muqobil varianti sifatida yashil energiyadan foydalanish istiqbollari bugungi kunda moliya tizimining dolzarb mavzularidan biri hisoblanadi. Shuning uchun tadqiqot jarayonida mavzu doirasida keng qamrovli ishlar olib borildi. Shu jumladan, mavzuga oid boshqa ilmiy-tadqiqot ishlari, mahalliy va xorijiy olimlarning fikr-mulohazalari, ilmiy maqolalari, mavzuga oid mahalliy normativ hujjatlar o'rganildi. Ilmiy ishning amaliy ahamiyatini oshirish maqsadida ilmiy jurnallardagi statistik ma'lumotlar asosida xalqaro islom moliyasi va islom qimmatli qog'ozlari o'rganildi. O'rganilgan va tahlil qilingan ma'lumotlarga asoslanib, raqamli iqtisodiyotda fond bozorini rivojlantirishda islomiy qimmatli qog'ozlar. Xalq istiqboli yuzasidan ilmiy-amaliy xulosalar, takliflar ishlab chiqildi.

Islom moliyasi, islom moliyaviy instrumentlari, raqamli iqtisodiyot, obligatsiya, fond bozori, emitent, emissiya, investor, sukuk obligatsiyalari, "yashil" obligatsiyalar. yashil energiya.

KEYWORDS

Kirish(Introduction/Введение).

2022-yil 28-yanvarda Keng jamoatchilik muhokamasi natijasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-sonli farmoni "Harakatlar strategiyasidan — Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyiliga asosan ishlab chiqilgan 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va uni "Inson qadrlari ulug'lash va faol mahalla yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi tasdiqlandi. [1].

Taraqqiyot strategiyasini 3-yo'nalishi "Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash" yo'nalishida alohida maqsad sifatida fond bozorini rivojlantirishga ham e'tibor qaratib o'tilgan. 27-maqsad ya'ni "Iqtisodiyotda moliyaviy resurslarni ko'paytirish maqsadida, kelgusi yilda fond bozori aylanmasini 200 million AQSh dollaridan 7 milliard AQSh dollariga yetkazish" maqsad qilib qo'yilgan. Bu yo'lada esa bir qancha bosqichlar sanab o'tilgan, bular: [2].

Mamlakatimizda kapital harakatini bosqichma-bosqich erkinlashtirish hamda yirik korxonalarni va ulardagi ulushlarni (aksiyalarni), shu jumladan fond birjasi orqali xususiy lashtirish.

Davlat ulushiga ega tijorat banklarida transformatsiya jarayonlarini yakunlab, 2026-yil yakuniga qadar bank aktivlarida xususiy sektor ulushini 60 foizgacha yetkazish kabilardir.

2020-yil 29-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning parlamentga qilgan murojatnomasida Mamlakatimizda Islom moliyaviy xizmatlarini joriy etish bo'yicha huquqiy bazani yaratish vaqt-soati yetib keldi. Bu borada Islom taraqqiyot banki va boshqa xalqaro moliya tashkilotlari ekspertlari jalb etilishini ta'kidlab o'tgan edi. Shuningdek Markaziy bankka moliya bozorida raqobatni kuchaytirish, shuningdek, islomiy moliya mexanizmlarini joriy etish maqsadida huquqiy asos yaratish uchun 2021-yil 1-fevralgacha nobank kredit tashkilotlari to'g'risidagi qonun loyihasini ko'rib chiqish topshirig'ini berilgan edi. [3]

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Afees A.Salisuab, Muneer Shaikc [4] o'zlarining "Islom fond indeksleri va COVID-19 pandemiyasi" haqidagi maqolasida quydagilarni bayon qilgan. COVID-19 pandemiyasi sabab, biz pandemiya va epidemiyalar uchun noaniqlik indeksini (UPE) o'z ichiga olgan birja daromadlari uchun yagona omilli bashoratli modelni yaratamiz. Xususan, biz islomiy aksiyalarning an'anaviy hamkasblari ko'rsatkichlari bilan solishtirganda himoyasizmi yoki yaxshiroq xedj potentsialiga egami yoki yo'qligini tekshiramiz. Umuman olganda, biz islomiy aksiyalarni himoya qilish uchun ishlatish mumkinligini aniqlaymiz, an'anaviy aksiyalar esa turli vaqt oralig'idagi pandemiya tufayli noaniqliklarga qarshi himoyasiz. Xususan, COVID-19 pandemiyasi davrida, garchi islom aksiyalarining xudjlash samaradorligi pasayayotgandek tuyulsa-da, bu an'anaviy aksiyalarning yomon ko'rsatkichlariga qaraganda yaxshiroq. Natija neft narxi, geosiyosiy xavf va iqtisodiy siyosat noaniqligi uchun modelimizni nazorat qilgandan keyin ham bir xil bo'lib qoladi. Biz UPE ning prognoz ko'rsatkichlarini namunaviy model bilan taqqoslash orqali namunadagi va namundan tashqari davrlar uchun ham bashorat qilish kuchini baholaymiz. Olimlarning natijalari shuni ko'rsatadiki, aksiyalarni baholashda UPE ma'lumotlarini hisobga olish investitsiya qarorlari uchun juda muhimdir. (Munner. Sh., Afees. A., 2022)

Said, A., Grassa, R. [5] "Sukuk bozori rivojlanishini belgilovchi omillar: makroiqtisodiy omillar sukukning ma'lum bir tuzilmasini qurishga ta'sir qiladimi?" ilmiy izlanishida, sukuk bozori uchun ta'sir etuvchi 6 ta yo'nalishdagi omillar 10 ta mamlakat kesimida 2003-2012 yillar uchun tadqiq qilishgan va 21 ta omilning sukukka ta'siri o'rganilgan. Siti Sarah va boshqalar (2019) "Sukukning shartnomalari, tuzilmalari va narxlash mexanizmlari: tanqidiy baholash" haqidagi maqolasida, sukukning shartnomalari, tuzilmalari va narxlash mexanizmi ko'rib chiqiladi. Aniqroq aytganda, ushbu tadqiqot bir nechta sukuk vositalarini o'rganadi, mavjud tuzilmalarni ko'rib chiqadi, sukuk

narxlarini belgilash mexanizmlarini namoyish etadi va har bir sukuk turining muhim masalalarini muhokama qiladi. Hujjat, shuningdek, ushbu tadqiqotda muhokama qilingan muammolarning mumkin bo'lgan echimlarini ko'rib chiqadi. Shunday qilib, o'quvchilar sukukning muhim texnik elementlarini tushunishlari va sukukni an'anaviy obligatsiyalardan farqlashlari va islomiy moliya ruhini qadrlashlari mumkin degan fikrni ilgari surganlar. (Said. A., Grassa. R 2020)

Dimitris Kenourgiosa va boshqalar. [6] "Islomiy moliya bozorlari va global inqirozlar: yuqumli kasallikmi yoki farqmi?" global moliyaviy inqiroz (GFC) va Evrozona suveren qarzi inqirozining (ESDC) islom kapitali va obligatsiyalari bozorlariga yuqumli ta'sirini o'rganish. Turli rivojlangan va rivojlanayotgan bozorlardagi islomiy fond indekslari hamda global islom fond va obligatsiyalar (sukuk) indekslari namunasidan foydalanib, barqaror va inqirozli davrlarda hamda ikki inqiroz davrida assimetrik shartli korrelyatsiya dinamikasini o'rganadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, islomiy qimmatli qog'ozlar va obligatsiyalar, ayniqsa notinch paytlarda, xavf-xatardan saqlanayotganligi haqidagi islomiy qimmatli qog'ozlarni ajratish gipotezasini qo'llab-quvvatlaydigan an'anaviy va islomiy kapital va obligatsiyalar indekslari o'rtasida yuqumli kasallik haqida kuchli dalillar yo'q. va bu beqarorlikka qarshi "yostiqlik" bo'lishi mumkinligini taklif qiladi. (Dimitris Kenourgiosa 2022)

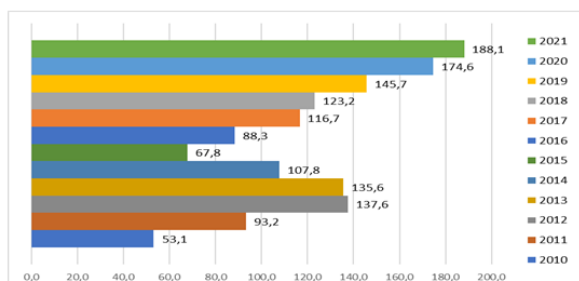
Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Methods/Методы). Maqolada ilmiy abstraksiyalash, tasviriy statistika, ekspert baholash, guruhlashtirish, dinamik tahlil usullaridan foydalanilgan.

Tahlillar (Analysis/Анализ). Islomiy moliyaviy vosita hisoblangan sukuk so'nggi yillarda jadal rivojlanayotgan qimmatli qog'oz turlaridan biri bo'lib, investorlarni o'ziga tortadigan eng jozibador jihati ulush daromadining loyiha daromadiga parallel bo'lishidir.

Islomiy qimmatli qog'ozlar sukuki bundan 30 yil oldin kapitalni jalb qilishning foizsiz vositasi sifatida paydo bo'lgan bo'lsada, bozorning rivojlanishi 2001-yilga to'g'ri keladi. Birinchi sukuk 1990 yilda Malayziyada chiqarilgan va uzoq tanaffusdan so'ng sukuk qimmatli qog'ozlari faol rivojlana boshladi. So'ngi yillarda sukuk- islom instrumentidan foydalanishning ahamiyati ortib borayapti. Sukuk bozori jadal rivojlanayapti. Investorlar va emitentlarning ushbu sohada yangi loyihalarni amalga oshirishga qiziqishlari ortmoqda.

Sukuk – arabchada qonuniy hujjat, akt va sertifikat degan ma'noni bildiradi va u ma'lum bir loyiha yoki moddiy aktivlari, ko'rsatilgan xizmatlariga egalik huquqini ya'ni aktivlardagi tegishli ulush qiymatini tasdiqlovchi investitsion sertifikat sifatida qaraladi. Bizga ma'lumki, islom qonunlarida foizlardan olinadigan daromadlarga yo'l qo'yilmaydi. Shundan kelib chiqqan holda, sukuklarning investitsion tamoyillari foizlarni hisoblash va to'lashni taqiqlaydi. Bunda qimmatli qog'ozning daromadlilik darajasi loyihalarning daromadlilikiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Shuning uchun sukuk –bu moliyalashtirilgan loyihadagi ulushni aks ettiradi.

Hozirgi kunda jahon bo'yicha eng ilg'or va yetakchi o'rinlarda sukuklarni emissiya qilayotgan banklar, davlat tashkilotlari va boshqa bir nechta kompaniyalar mavjuddir. Biz aynan shunday kompaniyalarda bir nechtasini sukuk emissiyalarini ko'rib chiqamiz.

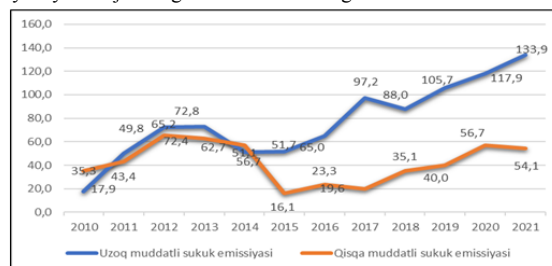

1-rasm. 2010-2021 yillarda jahon sukuk emissiyasi (mlrd AQSh dollari).

Xalqaro islom moliya bozorining yillik hisobotlariga ko'ra [7] (1-rasm), 2010-yilda jahon sukuk emissiyasi 53,1 milliard AQSh dollariga teng bo'lib, 2011-2013-yillarda doimiy ravishda o'sib bordi. 2014-2013-yillarda, 2015-yilda esa 2014-yilga nisbatan 67,8 milliard AQSh dollariga kam. 2019-yilda 145,7 milliard AQSh dollarini tashkil etib, 2018-yilga nisbatan 18,32 foiz o'sish sur'atini ko'rsatdi. 2020-yil yakuniga ko'ra birlamchi bozorga sukuk emissiyasi teng bo'ldi. 174,6 milliard AQSH dollarini tashkil etdi va 2019-yilga nisbatan 16,5 foizga o'sdi, 2021-yilda esa 188,1 milliard AQSh dollariga teng bo'ldi. Yuqoridagi rasmdagi

ma'lumotlarni tahlil qiladigan bo'lsak, sukuk bozori so'nggi yigirma yil davomida o'sish tendentsiyasida bo'lib, 2021 yilda eng yuqori darajani ko'rsatmoqda. 2001-2021-yillarda muomalaga chiqarilgan sukuk miqdori 1,6 trillion AQSH dollarini tashkil etdi.

Quyidagi 2-rasmda uzoq va qisqa muddatli sukuk qimmatli qog'ozlarining o'sish dinamikasini ko'rishimiz mumkin. 2010-2021-yillarda uzoq muddatli sukukning qiymati 923,3 milliard AQSh dollarini, qisqa muddatli sukukning qiymati esa 508,3 milliard AQSh dollarini tashkil etganini ko'rishimiz mumkin. 2014 yilga kelib uzoq muddatli va qisqa muddatli sukuk qiymatlari bir-biriga juda yaqinlashganini ko'rishimiz mumkin. 2021-yilda qisqa muddatli sukuk qiymati 2020-yilga nisbatan 2,6 milliard dollarga kamayganini ko'rishimiz mumkin. Bunga inflyatsiya darajasining oshishi sabab bo'lgan.

2-rasm. 2010-2021 yillarda butun dunyo bo'ylab uzoq muddatli va qisqa muddatli sukuk emissiyasi, (mlrd. AQSh dollari).

Hozirgi kunda dunyoning eng ilg'or va yetakchi o'rinlarida banklar, davlat tashkilotlari va boshqa bir qancha kompaniyalar sukuk chiqarmoqda. Biz bunday kompaniyalarda bir nechta sukuk masalalarini ko'rib chiqamiz.

Quvayt-Turkiya banki bank sektoridagi eng yirik islomiy banklardan biri hisoblanadi. Bank aktivlari hajmi bo'yicha 10-chi yirik bankdir. Bank Kuwait Finance House (62,24%) va Turkiya Jamg'armalar Bosh boshqarmasi (37,76%) ulushlarga egalik qiladi.[8]

2021-yil sentabr oyida Quvayt-Turkiya banki o'zining 350 million dollarlik barqarorlik darajasidagi 2-darajali sukuk narxini 6.125% foyda bilan muvaffaqiyatli emissiya qildi. Emissiya barqaror loyihalarga xos bo'lib, bunda sof tushumga teng miqdor Sustainability tomonidan tasdiqlangan Quvayt-Turkiya bankining 2021-yil avgustdagi barqaror moliyalashtirish asosiga muvofiq muvofiq yashil loyihalarni moliyalashtirish yoki qayta moliyalashtirish uchun qo'llaniladi. Emissiya qilingan sukuk shartlari quyida keltirilgan:

1-jadval

2021-2031 yillarda Quvayt-Turkiya qo'shma banki tomonidan chiqarilgan sukukning xususiyatlari

Emitent	KT21 T2 Company Limited
Majburiyat oladigan tomon	Kuveyt Turk Katilim Bankasi A.Ş
Majburiylik reytingi	B+ by Fitch
Narx sanasi	09 Sentyabr 2021
Emissiya sanasi	16 Sentyabr 2021
So'ndirish sanasi	16 Dekabr 2031
Qayta tiklash sanasi	16 Dekabr 2026
Qiymati	USD 350,000,000
Foyda darajasi	6.125% har yil bir marta kechiktirilgan to'lov
Sukuk tuzilishi	Vakala va murabaha tamoyillariga asoslangan sukuk
Boshqaruvchi qonun	Turkiya qonunlari bilan tartibga solinadigan subordnatsiyadan tashqari ingliz huquqi
Koordinator	KFH Capital Investment Company K.S.C.C.

Tranzaksiyaning asosiy belgilari:

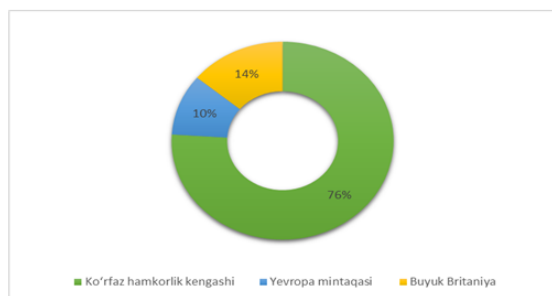
1. Tranzaksiya moliya instituti (FI) tomonidan ilk bor AQSh dollari nominalidagi Barqaror T2 sukuk emissiyasini belgilaydi.

2. Tranzaksiya IPTlarning keng uchidan 62,5bps rentabellik siqilishi bilan past foizli muhitda emissiyaning yashovchan oynasida vaqt belgilandi.

3. Tarqatish nuqtai nazaridan emissiya 4,4 milliard AQSh dollari (12,6 baravar ko'p) bo'lgan yuqori sifatli va diversifikatsiyalangan buyurtmalar jalb qildi, ular orasida eng yirik va eng ko'zga ko'ringan global EM/islom investorlari kiradi. [9]

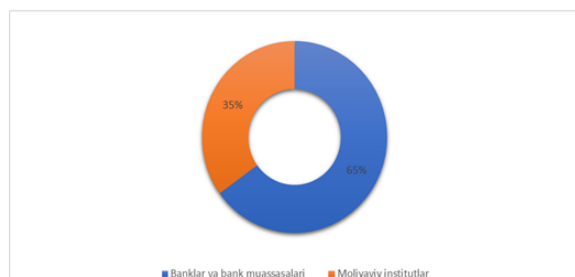
Geografik joylashuvi bo'yicha Ko'rfaz hamkorlik kengashi 76 foiz bilan yaqqol yetakchi, 14 foiz bilan Buyuk Britaniya mintaqasi, 10 foiz bilan yevropa mintaqasi uchinchi o'rinda turadi. Bu Buyuk Britaniyada islomiy moliya va islomiy qimmatli qog'ozlar o'sib borayotganini ko'rsatadi. Uchinchi o'rinda 10 foiz bilan Yevropa mintaqasini ko'rishimiz mumkin. (3-rasm)

Maxsus son 2024

3-rasm. 2021-2031 yillarda Quvayt-Turkiya qo'shma banki tomonidan chiqarilgan sukukni sotib olgan investorlarning geografik joylashuvi.

Chiqarilgan sukukni sotib olgan sarmoyadorlar turlariga nazar tashlaydigan bo'lsak, banklar va bank muassasalari 65 foiz bilan yetakchi, 35 foiz bilan moliyaviy institutlar ikkinchi o'rinda turganini ko'rishimiz mumkin. (4-rasm)

4-rasm. 2021-2031 yillarda Quvayt-Turkiya qo'shma banki tomonidan chiqarilgan sukukni sotib olgan investorlar

Islom Taraqqiyot Banki (ISTB) 2,5 milliard dollarlik RegS 5 yillik Barqarorlik sukukini yillik 1,262% foyda darajasida muvaffaqiyatli baholadi, yarim yilda bir marta to'lanadi. Emissiya ITBning 25 milliard AQSh dollari miqdoridagi ishonchli sertifikatlarini berish dasturi va barqaror moliya asoslari doirasida ajratilgan mablag' bo'lib, ITBning davlat bozorlarida uchinchi barqaror emissiyasi bo'lib, oxirigisi 2020-yil iyun oyida COVID-19ga qarshi javob sukuk, avvalgisi esa ularning inauguratsion yevroidir. 2019 yil oxirida 1,0 mlrd yashil sukuk, ikkalasi ham Standard Chartered tomonidan boshqarilgan.

2-jadval

Islom taraqqiyot banki tomonidan chiqarilgan sukukning xususiyatlari

Emitent	IsDB Trust Services No.2 SARL
Majburiyat olgan subekt	The Islamic Development Bank
Majburiy reytinglar	Aaa/AAA/AAA (by Moody's/S&P/Fitch all stable outlook)
Reytinglarni chiqarish	Aaa/AAA/AAA (by Moody's/S&P/Fitch)
Narx sanasi	24 Mart 2021
Berilgan sanasi	31 Mart 2021 (T + 5)
Tenor	5 yil
Yetuklik	31 mart 2026
Holat	Garovsiz
Pul birligi va hajmi	2.5 mlrd AQSh dollar
Hujjatlar	AQSh dollari 25,000,000,000 Isonch sertifikatini berish dasturi va IsDB Barqaror moliya asosi
Foyda darajasi	1.262% Ruxsat etilgan, yarim yillik, 30/360
Ro'yxat	Euronext Dublin and Nasdaq Dubai

Barqarorlik sukukidan tushgan mablag'lar quyidagi toifalarni o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan ITB Barqaror moliya asoslari doirasida muvofiq bo'lgan yashil (10%) va ijtimoiy rivojlanish loyihalarini (90%) moliyalashtirish/qayta moliyalashtirish uchun ajratiladi:

Ijtimoiy:

1. Bandlikni yaratish / kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish.
2. Arzon uy-joy.

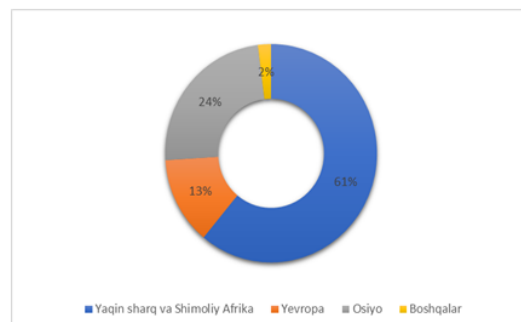
References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-dekabrda qilgan murojatnomasi.
2. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2021-yil 13-aprelda "Kapital bozorini yanada rivojlantirish" to'g'risida PF-6207 farmoni. (Farmon 2021).
3. Aktham Maghyereh va Hussein Abdoh Oltin va islom qimmatli qog'ozlari o'rtasidagi quyruq bog'liqligi. Finance Research Letters Volume 38, 101503. 2020.
4. Afees A. Salisub, Muneer Shaikc o'zlarining Islom fond indekslari va COVID-19 pandemiyasi. International Review of Economics & Finance Volume 80, 2022, Pages 282-293.

3. Hamyonbop asosiy infratuzilma.
4. Muhim xizmatlarga kirish.
5. Ijtimoiy-iqtisodiy yuksalish va imkoniyatlarni kengaytirish.

Yashil iqtisodiyot:

1. Qayta tiklanadigan energiya.
2. Logistika.
3. Energiya samaradorligi.
4. Ekologiyani ifloslanishning oldini olish va nazorat qilish.
5. Tabiiy resurslarini ekologik jihatdan barqaror boshqarish va yerdan foydalanish.
6. Ichimlik suvi va oqava suvlarni boshqarish.[10]

5-rasm. Islom taraqqiyot banki tomonidan chiqarilgan sukukni sotib olgan investorlarning geografik joylashuvi

Islom taraqqiyot banki tomonidan chiqarilgan sukukning asosiy qismi Yaqin sharq va shimoliy Afrika tomonidan sotib olingan, ya'ni 61foiz mos ravishda Osiyo 24 foiz bilan ikkinchi, Yevropa esa 13 foiz bilan uchinchi o'rinda. Qolgan 2% boshqa hududlarga tegishli.

Natijalar interpretatsiyasi (Discussion/ Обсуждение).

Yuqoridagi barcha tahlillardan kelib chiqsak, islomiy qimmatli qog'ozlarni emissiyalari yildan yilga oshib borayotganini va bu o'z navbatida ularni hajmini fond bozorlarida ortib borayotganini ko'rishimiz mumkin. Yuqoridagi tahlil, jadval va rasmlarda XXI asrda ya'ni 2020 yildan boshlab va 2023-yilgacha bo'lgan davrdagi kutilayotgan pragnoz, malumotlar asosida ko'rib chiqilgan.

Tahlillardan sukuklarni uzoq va qisqa muddatli sukuklar emissiya qilinishini ko'rishimiz mumkin. Bunda mos ravishda uzoq muddatli emissiya qilingan sukuk miqdori, qisqa muddatli emissiya qilingan sukuklarga nisbatan hajmi va miqdori jihatidan kattaligini ko'rishimiz mumkin. Ya'ni 2020-2030-yillar malumotlaridan kelib chiqsak, uzoq muddatli sukuk emissiyalar, qisqa muddatli sukuk emissiyasidan yuqoriligini ko'rishimiz mumkin. So'ngi yillarda emissiya qilayotgan sukuklarni ham bir qismi yashil iqtisodiyotni rivojlantirishga, yashil energiyani moliyalashtirish maqsadida chiqarilayotganligini ko'rishimiz mumkin.

Maqola bo'yicha xulosa va takliflar (Conclusions/Заключения).

Yuqoridagi barcha tahlillardan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, sukuklar O'zbekistonda mavjud emas. Tahlillardan xulosaga kelish mumkinki, O'zbekiston fond bozorida moliyaviy instrumentlarning turi cheklangan, davlat ishtiroki yuqori va savdolar hajmi kamligicha qolmoqda. Barcha toifadagi investorlar uchun mamlakatimiz kapital bozorining qulayligini oshirish maqsadida islomiy qimmatli qog'oz hisoblangan sukuklarni joriy etish soha rivoji uchun hissa qo'shadi deb o'ylayman.

5. Said, A., Grassa, R. Sukuk bozori rivojlanishini belgilovchi omillar: makroiqtisodiy omillar sukukning ma'lum bir tuzilmasini qurishga ta'sir qiladimi? *Journals, Economics & Statistics. Journal of Applied Finance & Banking* 2020.
6. IIFM sukuk report: Chapter 3, Selected sukuk issuances, July 2021.
7. Islom taraqqiyot bankining yillik hisoboti (IsDB 2020), Saudiya Arabistonining Milliy tijorat banki.
8. Baratova, D. ., & Olmosova, M. . (2024). O'zbekistonda aholi mol-mulkini sug'urtalashning hozirgi holati, muammolar va rivojlantirish istiqbollari. *Страховой рынок Узбекистана*, 1(7), 94–97. извлечено от <https://insurance.tsue.uz/index.php/journal/article/view/135>
9. Baratova, D. (2024). HAYOT SUG'URTASINING AHOLI IJTIMOY HIMOYASINI TA'MINLASHDAGI O'RNI. *Страховой рынок Узбекистана*, 1(7), 14–16. извлечено от <https://insurance.tsue.uz/index.php/journal/article/view/111>
10. Absamatov, A. . (2024). Tijorat banklarida islomiy bank xizmatlarini joriy etishning uslubiy jihatlari. *Страховой рынок Узбекистана*, 1(7), 31–34. извлечено от <https://insurance.tsue.uz/index.php/journal/article/view/117>

..